

**ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНУ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК
«ВЕДИ СВІЙ ПЛУГ ПОНАД КІСТКАМИ МЕРТВИХ»**

У статті вивчається проблематика детективного твору «Веди свій плуг понад кістками мертвих» польської письменниці Ольги Токарчук. Аналізуються морально-етична, соціально-психологічна, екзистенційно-філософська та національно-історична проблеми в романі.

Ключові слова: жіноча проза, екотрилер, детективний роман, проблематика.

The article examines the issues of the detective novel «Drive Your Plow Over the Bones of the Dead» by Polish writer Olga Tokarczuk. The author analyzes moral and ethical, social and psychological, existential and philosophical, and national and historical problems in the novel.

Key words: women's prose, eco-thriller, detective novel, issues.

У сучасному українському літературному процесі відбуваються трансформаційні явища, що пов'язані з формуванням нової художньої образності та різноманітних форм творчості, котрі тяжіють до європейських принципів і засад розвитку літератури. Неоднозначне трактування у вітчизняному літературознавстві такого явища, як «жіноча проза», зумовлене гендерним авторством художнього тексту. Проте жіноча проза вважається окремою своєрідною ланкою літературного простору та характеризується своєю особливою специфікою, а детективні твори авторок – окремим типом зображення кримінальних подій та процесу їх розслідування.

Жіночі детективні тексти були об'єктом вивчення таких науковців, як О. Афанасьєв, Т. Гуляк, Г. Крапівник, М. Крупка, Т. Тебешевська-Качак, Г. Шовкопляс та ін. Роман Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» аналізували О. Мохначова, А. Полторацька, Н. Стахнюк та ін. Проте в полі зору науковців залишилась тільки екологічна проблематика екотрилеру письменниці, тоді як весь спектр проблем, що розглядаються у творі, залишається не вивченим, що й становить актуальність нашого дослідження.

Метою нашої наукової розвідки є аналіз проблематики детективного твору Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». Для досягнення мети визначаємо завдання: вивчити специфіку сучасної жіночої прози в детективному просторі, дослідити морально-етичну, соціально-психологічну, екзистенційно-філософську та національно-історичну проблеми в романі.

На початку третього тисячоліття відбувся процес формування нового типу культури, в основі котрого лягли принципи гендерної рівності. Жіночий соціокультурний досвід посів чинне місце в сучасному

літературному процесі. Літературознавиця В. Агеєва зазначає, що жінки-письменниці «часто гостріше відчували застійність літературного процесу й усієї духовної атмосфери (і це можна пояснити, крім всього іншого, ще й могутнішим впливом зужитої традиції на них, більшою залежністю, тіснішими рамками, в які завжди заганяє жінку патріархальне суспільство) – так само, як і необхідність ціннісної переорієнтації. Вони були незрідка сміливіші й радикальніші за метрів-чоловіків, хоча на жінок сильніше тисли патріархальні обмеження й табу» [1, с. 11].

На думку М. Крупки, фемінний дискурс з'явився в українському літературознавстві завдяки таким чинникам: «суцільний патріархат, який панував у мистецтві (частково винятком є творчість Марка Вовчка, Ганни Барвінок, Олени Пчілки); концепція фалогоцентризму (філософії, заснованої на владі рацію, на чоловічому типі мислення, на традиціоналізмі культури); опозиція: чоловік – жінка; бажання жінки самоствердитися інтелектуально і творчо (подолати явище “маргіналізації жінки”)» [2].

Такі зміни стосуються і детективного жанру, оскільки в кінці ХХ – на початку ХХІ століття на перший план вийшли авторки з особливим підходом до зображення моделей поведінки та реальності. Жіночі детективи стосуються не стільки статті автора, скільки специфіки самого тексту, де пригодницьке та психологічне начала стають визначальними, а також змінюються поетика, стиль, лінгвістичні особливості та ін. Так, А. Титюк відзначає, що розслідування злочинів у жіночих творах відходить на другий план – «воно замінюється довгими розповідями про життя взагалі. Досить часто провідне місце посідає любовна лінія» [6, с. 89]. Також зміни стосуються і традиційних методів розслідування, на зміну котрим приходять нові, а тому підвищується рівень естетики твору. А Х. Бергмен зазначає, що «звичайні чесноти героїні, такі як покірність і пасивність, були замінені рішучістю та самостійністю мислення» [8, с. 89].

Так само і проблематика жіночих детективів відходить від суто кримінального сюжету до широкого кола питань і проблем, пов'язаних із різноплановістю сюжету та актуальних явищ сучасної дійсності.

У центрі екотрилеру О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» лежить екологічна проблематика. Цей роман, за Н. Стахнюк, це – «водночас і екологічна кримінальна історія, і захоплюючий трилер, і гімн природі, і різке протистояння авторки безкарному вбивству тварин» [5, с. 137]. Польська літераторка на перший план виводить проблеми навколишнього середовища і того, як людина до нього ставиться, опосередковано через головну героїню підіймає питання винищення тварин та морального права людини на цей злочин. Інтереси фауни у цій книзі ставляться понад усе. А. Полторацька пише: «Письменниця по-новому показує взаємодію людини з твариною: не просто прирівнює тварину до людини, а зрівнює їх так, що традиційна межа в їхніх відносинах зникає» [4, с. 29].

Головна героїня роману «Веди свій плуг понад кістками мертвих» – це самотня літня жінка Яніна Душейко, яка має сміливість виступити

самостійно проти вбивства тварин. Такі її дії спричинені бажанням вберегти весь світ від жорстокості. Пані Душейко пише скарги на мисливців, сама намагається зупинити процес полювання, але зазнає невдачі. Поліція не розуміє її заяв, відповідаючи так: *«Це не справа Поліції, пані. Пес – це пес. Село є село. А чого ви чекали? Собак тримають на ланцюгах у будах»* [7]. Інші люди також не розуміють цієї жінки та її вчинків, тому що мають свої власні інтереси і не виходять поза їх межі, тому що підкорення собі всього живого їм вигідне, а наслідки їх не цікавлять.

Яніна дуже любить природу і ліс. У романі Ольги Токарчук звучить мотив єднання з природою, що переходить у проблему охорони навколишнього середовища. Через єднання з природою людина знаходить сама себе. О. Палій зазначає, що *«відокремлення людини і природи призвело до ситуації, коли існування всієї біосфери, усіх живих істот знаходиться в небезпеці. Літературна творчість, враховуючи силу художнього слова, може сприяти розвитку стосунків людини з природою та виходу з екологічної кризи»* [3, с. 361-362].

Боротьба добра і зла є домінантною в детективних творах, що зумовлене злочином, його розслідуванням та карою. Таке протистояння в романі *«Веди свій плуг понад кістками мертвих»* уособлюється в образах мисливців, які коять зло, та в образі Яніни Душейко, яка бореться з цим злом. О. Токарчук вербалізує *«гуманітарне послання, етичні та філософські роздуми про людське життя»* [9, с. 141]. Головна героїня закликає до гуманізму, прагне достукатися до здорового глузду всього людства, проте в цьому двобої вона програє на користь зла – зажерливості та жорстокості.

Екзистенційно-філософська проблематика аналізованого твору представлена образом головного персонажа. Яніна Душейко тільки на перший погляд є звичайною і простою селянкою, яка вже вийшла на пенсію, підпрацьовує вчителькою англійської мови в католицькій школі, доглядає за будинками в Платокогір'ї, майже зовсім не має друзів. Однак ця жінка не є такою простою, як здається на перший погляд. Зокрема, вона придумує людські імена тваринам, а людям навпаки – дає прізвиська, як тваринам, завдяки чому вона намагається зняти межу між безіменним, безособистісним світом фауни та антропологічною індивідуальністю.

Екзистенційно-філософська проблематика детективу *«Веди свій плуг понад кістками мертвих»* зумовлена Інакшістю Яніни Душейко. Її погляд на світ, на навколишню дійсність абсолютно відрізняється від погляду інших людей: *«Ми вийшли з дому, і нас одразу огорнуло таке добре знайоме холодне й вологе повітря, котре щозими нагадує про те, що світ не був створений для Людини»* [7]. Головна героїня не розділяє світ на людський та тваринний або пташиний, або ще якийсь, тому що це єдине ціле, котре лише бездушні люди хочуть розшарувати.

Ця жінка відноситься до тварин, як до людей, навіть займається похованням решток убитих: *«Голову козулі я поховала наступного дня»*.

<...> *На моєму кладовищі вже чимало схожих надгробків»* [7]. А. Полторацька стверджує: «О.Токарчук заперечує традиційне декартівське розуміння тварин, в основі якого – погляд на не-людину як на бездушну істоту без відчуттів» [4, с. 31]. Саме тому жорстокість людини до тварини не карається, «злочин визнано чимось природним, він став узвичаєним» [7]. Важливими проблемами у творі Ольги Токарчук постають негуманність людства та вивищення над іншими представниками живої природи.

О. Полторацька визначає такі риси екоцентричної філософії у романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих»: «надання природі “голосу”»; заперечення порушення людьми симбіотичної єдності з природою та небажання людей “розуміти” природний світ; прагнення відновити зв’язок із природою, яка вже не є “священною” для людей; опротестовування статусу вищості людини; розуміння свого виду як однієї зі складових життя на Землі» [4, с. 32].

Як виявилось у кінці твору, Яніна Душейко сама чинила самосуд над мисливцями, вбивцями тварин. Вона мстилася їм і таким чином піднімала питання морального права на вбивство, відповідальності за злочини, за екологію загалом.

Національно-історична проблематика опосередковано розгортається через світогляд головної героїні, яка тлумачить державну політику, що стосується безпеки світу природи і світу людини: «*Держава перестала бути кайданами, щоденним тягарем і допомагає людям втілити їхні мрії й сподівання. А Людина не може бути якимсь гвинтиком у системі, виконувати функцію, вона – вільна*» [7]. Свобода людини дає їй більше можливостей, тоді як утиски та пригнічення тварин стають рівнем вимірювання гуманізму. Пані Душейко впевнена, що «*про країну свідчать її Тварини. Ставлення до Тварин. Якщо люди поводяться по-звірячому із Тваринами, то не допоможе їм жодна демократія й узагалі нічого*» [7]. Тобто споживацьке ставлення до світу має відійти на задній план, а в першу чергу людина має керуватися підсвідомістю.

Отже, детективний роман Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» порушує низку проблем, що стосуються екології, збереження тваринного світу, гуманізму, моралі, злочину і кари тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 360 с.
2. Крупка М. Українська жіноча проза: дві епохи, дві версії : монографія. Рівне: Видавець Олег Зень, 2008. 216 с.
3. Палій О. Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана «Водяник»). Компаративні дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (93). С. 356-362.
4. Полторацька А. Екоцентрична парадигма твору О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2020. Вип. 2 (93). С. 26-36.

5. Стахнюк Н. Специфіка ономастикону роману Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М Пантук, А. Душиний, В. Ільницький, І. Зимомря*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Том 3. С. 135-141.
6. Титюк А. Жіночий детектив: теоретичні та історико-літературні проблеми вивчення. *Від Бароко до постмодернізму*. 2013. Вип. XVII. Т. 1. С. 87-90.
7. Токарчук О. Веди свій плуг понад кістками мертвих. URL : <http://flibusta.site/b/468003/read>. (дата звернення : 12.08.2023 р.).
8. Bergmann H. *Between Obedience and Freedom, Woman's Role in the Mid-Nineteenth Century Industrial Novel*. Goteborg : Acta Universitatis Gothoburgensis, 1979. 169 p.
9. Godun C. *Od Biegunów do Prowadź swój plóg przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii*. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9554/7386>. (дата звернення: 11.08.2023 р.).

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Бондаренко Л.Г.